

МЕНЕДЖМЕНТ

УДК 338.984

А.М. Колосов*

СИСТЕМА ПОКАЗНИКІВ СТІЙКОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Вступ: Нові умови функціонування підприємств на сучасному ринку висувають перед їх менеджментом актуальні завдання щодо управління діяльністю у напрямку протистояння коливанням ринку. Це зумовлює останнім часом все більшу кількість спроб в науці й практиці менеджменту сформулювати сучасну теорію стійкості підприємств. **Мета:** Створення системи показників стійкості підприємства як інструменту управління його діяльністю в умовах мінливого ринкового середовища. **Результати:** Запропоновано систему показників, яка, по-перше, визначає рівень стійкості підприємства у різних сферах його взаємодії із зовнішнім середовищем за єдиною шкалою вимірювання, по-друге, відображає наявність резервів підтримки стійкості, а по-третє, слугує інструментом управління стійкістю підприємства. **Висновки:** Запропонована система показників стійкості підприємства доведена до можливості її практичного застосування при управлінні діяльністю підприємств через здійснення постійного моніторингу стану стійкості в різних сферах діяльності підприємства та виключення несанкціонованого виходу значень показників стійкості за межі граничних.

Ключові слова: підприємство, стійкість, вплив середовища, показник, вимірювання, резерви стійкості, управління стійкістю.

А.Н. Колосов

СИСТЕМА ПОКАЗАТЕЛЕЙ УСТОЙЧИВОСТИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Введение: Новые условия функционирования предприятий в современном рынке выдвигают перед их менеджментом актуальные задачи по управлению деятельностью в направлении противостояния колебаниям рынка. Это предопределяет в последнее время все большее количество попыток в науке и практике менеджмента сформировать современную теорию устойчивости предприятий. **Цель:** Создание системы показателей устойчивости предприятия как инструмента управления его деятельностью в условиях изменяющейся рыночной среды. **Результаты:** Предложена система показателей, которая, во-первых, определяет уровень устойчивости предприятия в различных сферах его взаимодействия с внешней средой на единой шкале измерения, во-вторых, отражает наличие резервов поддержания устойчивости, а в-третьих, служит инструментом управления устойчивостью предприятия. **Выводы:** Предложенная система показателей устойчивости предприятия доведена до возможности ее практического применения при управлении деятельностью предприятий через осуществление постоянного мониторинга состояния устойчивости в различных сферах деятельности предприятия и исключения несанкционированного выхода значений показателей устойчивости за пределы граничных.

Ключевые слова: предприятие, устойчивость, влияние среды, показатель, измерение, резервы устойчивости, управление устойчивостью.

А.Н. Kolosov

SYSTEM OF INDICATORS OF ENTERPRISE SUSTAINABILITY

Background: New conditions of functioning of enterprises in the modern market pose the managerial task of controlling and regulating their activity in order to oppose market fluctuations. This has called for the increasing number of attempts in the science and practice of management to form a modern theory of sustainability of enterprises. **Aims and Objectives:** Creation of a system of sustainability indicators as a tool for enterprise management in its different activities in a changing market environment.

* Колосов А.М. — доктор економічних наук, професор кафедри менеджменту та економічної безпеки Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, м. Луганськ, Україна.

Kolosov A.N. — Doctor of Economic Sciences, Professor of Management and Economic Security Department, Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine. tn@lep.lg.ua

Methods Retrospective review of propositions to define and measure sustainability of enterprises, economic analysis and formalization of the system of sustainability indicators of an enterprise. **Results:** The system of indicators, which, firstly, determine the level of sustainability of enterprises in various areas of their interaction with the environment on a common measurement scale; secondly, reflect availability of reserves to maintain sustainability; and thirdly, can be used as a tool to manage sustainability of an enterprise has been created. **Conclusion:** The proposed system of sustainability indicators of the enterprise allows to practically use it in the management of enterprises through continuous monitoring of the state of sustainability in various activities of the company and prevent unauthorized fluctuation of indicators values of sustainability beyond set limits.

Key Words: enterprise, sustainability, influence of the environment, indicator, measurement, reserves of sustainability, management of sustainability.

Постановка проблеми. Посилення впливу дестабілізуючих факторів, що виникають у сучасному ринковому середовищі, особливо – у періоди загострення світової фінансово-економічної кризи – ставить перед керівництвом будь-якого підприємства складні завдання забезпечити його діяльність у відповідності до поставлених цілей, а то й просто збереження функціонування. Це у повній мірі стосується підприємств України, результати роботи яких у значній мірі залежить від коливань цін на сировину та закупівельні матеріали, платоспроможності покупців та обсягів споживання продукції, конкуренції на ринках тощо. Нові умови функціонування підприємств на сучасному ринку висувають перед їх менеджментом актуальні завдання щодо управління діяльністю підприємств у напрямку протистояння коливанням ринку. Це зумовлює останнім часом все більшу кількість спроб в науці й практиці менеджменту сформувати сучасну теорію стійкості підприємств, розгляду актуальних питань якої, а саме показникам стійкості підприємств, присвячено дану статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найпершими здобутками у напрямку оцінки стійкості підприємств стали відомі методи оцінки фінансового стану підприємств на основі показників, що відображають пропорції підрозділів балансу підприємства – так звані показники фінансової стійкості [1], або зворотний показник нестійкості підприємств (як погрози банкрутства) у вигляді відомої моделі Альтмана [2]. Ці показники, які дійсно віддзеркалюють фінансовий стан підприємства на певний момент часу, не відповідають на питання стосовно того, наскільки стійкою є діяльність підприємства взагалі, і які резерви підтримки стійкості має підприємство. Тому подальше дослідження проблеми стійкості підприємств та її вимірювання йде на основі визначення загальної сутності стійкості як явища та розгляду окремих його складових. З позицій системного підходу під стійкістю системи розуміють її здатність зберігати свій стан незалежно від впливу на неї зовнішніх сил [3], або здатність до самоорганізації [4], або протидію настанню стану катастрофи системи [5]. Стосовно підприємств ці властивості формулюють то як гнучкість, тобто здатність пристосовуватися до змінюваних умов діяльності [6], то як здатність підтримувати заплановані значення показників діяльності підприємства [7; 8], то як режим функціонування шляхом своєчасної реконструкції [9], то як інституціональний механізм розвитку соціально-економічних систем [10] тощо. З'являються пропозиції стосовно ідентифікації стійкості у діяльності підприємства [11], оцінювання [12], управління [13]. Пропонують різні види стійкості: цінову, як наявність у підприємства механізму оптимального ціноутворення [13], економічну або фінансово-економічну [8], конкурентну [14] та ін.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз останніх досягнень і публікацій у досліджуваній сфері свідчить, що до теперішнього часу єдиного погляду щодо змісту поняття стійкості підприємства, складу її показників не снує. Аналізуючи наявні підходи, що у тій чи іншій мірі застосовуються для визначення

стійкості підприємств, можна зробити наступні висновки, важливі для розуміння того, в якому напрямку доцільно продовжувати дослідження проблеми забезпечення стійкості підприємств, у тому числі – стосовно розробки системи показників стійкості підприємства.

1. Безліч сприйнять поняття стійкості стосовно діяльності підприємств, яку демонструє світова наукова література, поки що не дозволяє на їх базі створити єдиний інструмент, який можна було б з необхідною впевненістю використовувати для безпосереднього застосування в управлінні діяльністю підприємства з метою підтримки його прийнятного стану в зовнішньому середовищі.

2. Існуюча система показників фінансової стійкості підприємств, що є прикладом найбільш вдалого застосування понять, які відображають стан підприємства у зовнішньому середовищі, може бути частиною необхідного комплексу показників стійкості – вона має бути вмонтованою у більш широкую сукупність показників, які б в оперативному режимі реального управління підприємством відображали рівень його стійкості, що розуміється як можливість опору підприємства негативним впливам з боку зовнішнього середовища.

3. Система показників стійкості, яка за своєю фразеологією торкається поняття стійкого розвитку підприємства, у дійсності відрізняється від неї семантикою, оскільки повинна відображати дійсний стан опору підприємства негативному впливу середовища, а не здатність забезпечувати досягнення цілей діяльності у стратегічному вимірі.

Виходячи з викладеного, пропонується під стійкістю підприємства вважати його здатність протистояти негативному впливу з боку зовнішнього середовища у найважливіших сферах взаємодії з ним. Тоді управління стійкістю підприємства повинно бути погоджено з управлінням його стійким розвитком у відповідності зі схемою, відображеною на рис. 1.

Рис. 1. Погодження взаємодії управління стійкістю підприємства та управління його стійким розвитком

Основним положенням запропонованого підходу є визнання того, що рівень стійкості діяльності підприємства повинен відображати наявність ресурсів в його розпорядженні, які можуть бути спрямовані на подолання наслідків виниклого негативного впливу з боку середовища, а також те, наскільки вдається суб'єкту управління підприємством їх використати. Визначення на цій основі показника стійкості підприємства пояснимо прикладом, представленим схемою на рис. 2. Представленою на рис. 2 кривою відображено процес зростання виробничих витрат у складі ціни продукції, наприклад, через різке подорожчання сировини та закупівельних матеріалів при стабільності відпускної ціни.

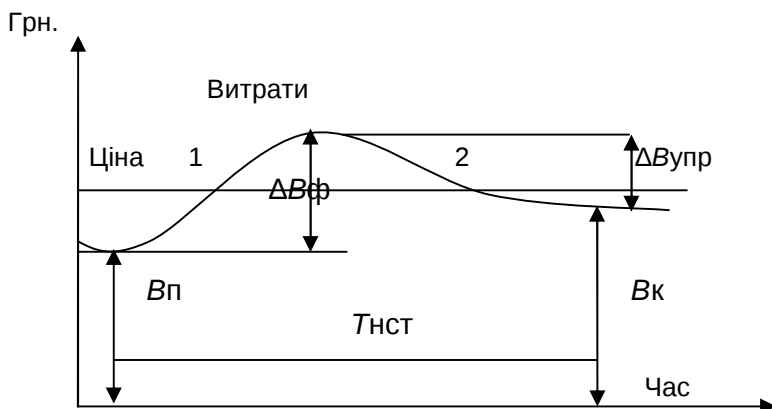

Рис. 2. Ілюстрація визначення показника стійкості підприємства в разі різкого подорожчання сировини та закупівельних витрат:

V_p – початкові витрати до моменту різкого подорожчання сировини; ΔB_{ϕ} – збільшення витрат; ΔB_{upr} – скорочення витрат в процесі управління; B_k – остаточні витрати після запровадження певних заходів; 1, 2 – точки втрати та відновлення стійкості; $T_{нст}$ – тривалість загального періоду нестійкого стану діяльності підприємства.

Очевидно, міру стійкості, яка спочатку була властива підприємству на випадок різкого подорожчання закупівельних матеріалів, слід пов'язувати з перевищенням ціною C витрат B у її складі. У точці 1, коли витрати стали дорівнювати ціні, резерву стійкості не залишилося. Подальше зростання витрат понад продажну ціну продукції означає збитковість діяльності, яка може бути подолана в точці 2 внаслідок запровадження управлінських заходів, спрямованих на зменшення витрат у складі ціни продукції як за рахунок здешевлення закупівельних цін, так і інших чинників – зменшення виробничих витрат, зростання продуктивності праці, більш ефективного використання ресурсів тощо.

Таким чином, при конструюванні показника стійкості підприємства необхідно враховувати наявність граничного її значення, яке спостерігається у точках 1 та 2, між якими діяльність стає збитковою. Втім, навіть в точці нульової різниці ціни та витрат оцінку стійкості неможна враховувати теж як нульову, оскільки у підприємства залишаються можливості відновлення стійкості за рахунок інших резервів. Найбільш доцільним є визначення граничної стійкості підприємства через одиницю. Тобто, рівень стійкості $K_{ст}$ як здатності протидії різкому подорожчання витрат на закупівельні матеріали слід розраховувати як:

$$K_{ст} = C / B. \quad (1)$$

Відповідно, початкова та кінцева стійкість підприємства у приведеному на рис. 2 випадку становить: $K_{ст.п} = C / V_p$ та $K_{ст.к} = C / B_k$, а гранична стійкість у точках 1 і 2 дорівнює одиниці: $K_{ст1} = K_{ст2} = 1$.

Для створення єдиної системи показників стійкості підприємства необхідно було б дотримуватися також єдиного способу їх вимірювання. Проте, наявні пропозиції до застосування показників стійкості не дотримуються, як правило, вимог вимірювання їх на єдиній шкалі, як наприклад при застосуванні показників фінансової стійкості підприємства. Так, для показника поточної ліквідності підприємства $K_{лік}$, як одного з часткових показників його фінансової стійкості, що розраховується як відношення поточних активів до поточних пасивів, граничним вважається значення показника $K_{лік} = 0,25$, а стійкий стан відображає значення показника $K_{лік} \geq 0,25$. При цьому стійким вважається стан підприємства при значенні показника швидкої ліквідності, що перевищує 1, а абсолютної ліквідності – 2.

Пропонується при визначенні показників фінансової стійкості підприємства виходити з певної системи умов, що описують стійкий стан.

Так, неоправдане використання обігових коштів призводить до неможливості підтримувати процес розрахунків з кредиторами, а це означає невиконання нерівності:

$$ДЗ \geq КЗ, \quad (2)$$

де ДЗ – грошові кошти в готівковій, безготівковій формах і розрахунках у формі дебіторської заборгованості;

КЗ – кредиторська заборгованість підприємства, за якою воно повинно розплатитися практично негайно.

Так, загрозиву втрату власних обігових коштів (ВОК) як різниці між капіталом і резервами К (розділ III пасиву балансу) і необоротними активами Ан (розділ I активу балансу) також можна визначити за допомогою нерівності:

$$ВОК = К - А_n < 0. \quad (3)$$

Неконтрольоване підвищення вартості виробничих запасів і витрат (СД) понад суми власних обігових коштів та додаткових необхідних джерел фінансування (за рахунок довгострокових та короткострокових позик, повернення дебіторської заборгованості, зовнішніх інвестицій тощо) відображається невиконанням нерівності:

$$СД < ВОК + ЗС, \quad (4)$$

де СД – запаси і витрати;

ЗС – додаткові джерела фінансування у сумі нестачі обігових коштів.

Відповідно до наведених нерівностей, можна використати систему показників фінансової стійкості підприємства за умови визначення граничного рівня кожного показника на рівні одиниці, тобто, для рівнянь (2), (3) і (4) відповідний показник стійкості визначиться:

$$Кст1 = ДЗ / КЗ; \quad Кст2 = (К - А_n) / ВОК; \quad Кст3 = (ВОК + ЗС) / СД. \quad (5)$$

Аналогічним чином встановлюються показники стійкості підприємства у збутовій, постачальній, технологічній та інших сферах взаємодії підприємства із зовнішнім середовищем.

Запропонована цілісна система показників стійкості підприємства приведена в табл. 1.

Застосування даної системи показників дозволяє на кожний момент часу визначати наявні резерви підтримки рівня стійкості як у даній сфері взаємодії підприємства із середовищем, до якої належить даний показник, так і за рахунок наявних інших резервів підприємства, у тому числі – резервів стійкості в інших сферах діяльності підприємства.

Для прикладу, резервом підтримки рівня продажної стійкості Кп, який знижується при вимушеному зменшенні ціни продажу продукції підприємства Ц внаслідок посилення конкуренції, зменшення купівельної спроможності споживачів та інших причин (визначено за номером 1 у таблиці) є зменшення собівартості продукції С. Повне або часткове на певному рівні відновлення попереднього рівня продажної стійкості Кп1 = Кп2 за рахунок наявних резервів зменшення собівартості означає додержання наступного рівняння:

Сфери, чинники впливу та показники стійкості підприємства

Сфера	Зовнішній чинник впливу на стійкість підприємства	Назва показника стійкості підприємства	Формула вимірювання стійкості	Спостережувані параметри стійкості
1.	1. Зниження продажної ціни продукції	Продажна стійкість K_p	$1 + R / 100 = \frac{Ц}{С}$	R – поточна рентабельність продукції
	2. Підвищення закупівельних цін на сировину	Закупівельна стійкість $K_{зк}$	$M_{\max} / M$	$M, M_{\max}$ – поточна та максимально допустима (беззбиткова) ціна сировини
2. Збутова	3. Зниження обсягів продажів	Збутова стійкість $K_{зб}$	$(P_r + P_{ін} + P_{зам}) / P_{без}$	P_r – обсяг продажів на даному ринку; $P_{ін}$ – обсяг продажів на інших ринках; $P_{зам}$ – обсяг продукції, що може замінити вибулу; $P_{без}$ – мінімальний обсяг реалізації продукції підприємством, що відповідає точці беззбитковості
3. Постачальна	4. Зменшення наявності сировини	Постачальна стійкість $K_{пост}$	$(Z_r + Z_{ін} + Z_{зам}) / Z_{без}$	Z_r – обсяг закупівлі сировини на діючому ринку; $Z_{ін}$ – обсяг закупівлі сировини на інших ринках; $Z_{зам}$ – обсяг закупівель сировини, що замінює вибулу; $Z_{без}$ – обсяг закупівель, що гарантує беззбитковий обсяг продажу продукції
4. Фінансова	5. Зменшення загальної капіталізації	Стійкість загальної капіталізації $K_{кап}$	$(K + ПС + Зд + Зкр) / (Ан + ПЗ)$	$Ан$ – необоротні активи; $ПЗ$ – виробничі запаси; K – капітал і резерви підприємства; $ПС$ – інші кошти в розрахунках; $Зд$ – довгострокові кредити і позики; $Зкр$ – короткострокові кредити і позики
	6. Зменшення капіталізації поточної діяльності	Стійкість поточної капіталізації $K_{кап}$	$(K_c + ПС + Зд + Зкр - Ан) / ПЗ$	Ті ж самі
	7. Втрата поточної платоспроможності	Платоспроможна стійкість $K_{пл}$	$ДЗ / КЗ$	$ДЗ$ – дебіторська заборгованість; $КЗ$ – кредиторська заборгованість
	8. Втрата власних обігових коштів	Обігова стійкість $K_{об}$	$(K - Ан) / ВОК$	$ВОК$ – власні оборотні кошти
	9. Збільшення вартості товарної маси	Стійкість до затоварювання $K_{зат}$	$(ВОК + ЗС) / СД$	$СД$ – запаси і витрати; $ЗС$ – додаткові необхідні джерела фінансування
	10. Втрата інвестиційної привабливості	Інвестиційна стійкість $K_{інв}$	$(НДФ + ЗС) / I$	$НДФ$ – сума наявних джерел додаткового фінансування; $ЗС$ – сума додаткового фінансування; I – потрібна сума інвестицій

Сфера	Зовнішній чинник впливу на стійкість підприємства	Назва показника стійкості підприємства	Формула вимірювання стійкості	Спостережувані параметри стійкості
5. Технологічна	11. Необхідність технологічного налагодження	Технологічна стійкість $K_{тех}$	I / K	де I – інвестиційні кошти, наявні або такі, що реально можуть бути залучені для вкрай необхідного технічного переозброєння виробництва; K – розрахункова сума необхідного капіталу для здійснення технічного переозброєння виробництва
6. Кадрова	12. Потреба в додаткових кадрах	Кадрова стійкість $K_{кад}$	$Чн / Чр$	де $Чн$ – наявна або можлива до залучення чисельність працівників; $Чр$ – розрахункова чисельність працівників підприємства
	13. Потреба в підвищенні кваліфікації кадрів	Кваліфікаційна стійкість $K_{кв}$	$Кпер / Впер$	де $Кпер$ – наявні кошти, або такі, що можуть бути залучені для оплати перепідготовки кадрів для вирішення нових завдань підприємства; $Впер$ – необхідні витрати для перепідготовки кадрів

$$K_{п1} = K_{п2} = Ц/С = (Ц - \Delta Ц)/(С - \Delta С), \quad (6)$$

з якого величина зниження собівартості продукції, що повністю відновлює попередній рівень продажної стійкості, визначається за наступною формулою:

$$\Delta С = С/Ц * \Delta Ц. \quad (7)$$

Аналогічним чином встановлюються всі можливі резерви підтримки рівня стійкості підприємства в усіх інших сферах його діяльності.

Висновки. Запропонована система показників стійкості підприємства доведена до можливості її практичного застосування при управлінні діяльністю підприємств, якщо здійснювати постійний моніторинг стану стійкості в різних сферах діяльності підприємства з виключенням несанкціонованого виходу деяких з показників стійкості за межі нижче граничного рівня, коли діяльність або безпосередньо стає збитковою (це відноситься до показників 1-4, наведених у табл. 1), або неминуче призводить до подібних негативних результатів (при зниженні рівня показників стійкості підприємства 5-10 нижче граничного) у подальшому.

Література

1. Райзберг Б. А. Современный экономический словарь / Б. А. Райзберг, Л. Ш. Лозовский, Е. Б. Стародубцева Е. Б. ; 5-е изд., перераб. и доп. — М.: ИНФРА-М, 2006. — 495 с. — (Библиотека словарей "ИНФРА-М").
2. Ковалев А. П. Финансовый анализ и диагностика банкротств : учеб. пособ. Минэкономки РФ / А. П. Ковалев. — М.: Экономическая академия, 1994. — 182 с.
3. Словари и энциклопедии на Академике [Электронный ресурс] // АКАДЕМИК. — Режим доступа : dis.academic.ru.

4. Пригожин И. Порядок из хаоса: Новый диалог человека с природой / И. Пригожин, И. Стенгерс ; пер. с англ. — М.: Прогресс, 1986. — 432 с.
5. Томпсон Дж. М. Т. Неустойчивости и катастрофы в науке и технике / Дж. М. Т. Томпсон ; пер. с англ. — М.: Мир, 1985. — 254 с.
6. Белый М. К вопросу о гибкости организаций органического типа / М. Белый, В. Приходько // Проблемы теории и практики управления. — 1998. — № 4. — С. 28-31.
7. Иванов В. Л. Управління економічною стійкістю промислових підприємств : [монографія] / В. Л. Иванов. — Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2005. — 268 с.
8. Кульбака Н. Сущность и факторы экономической устойчивости предприятия [Электронный ресурс] / Н. Кульбака. — Режим доступа: kulbaka2000@ukrtop.com.
9. Мазур И. И. Реструктуризация предприятий и компаний : справочное пособ. для специалистов и предпринимателей / И. И. Мазур, В. Д. Шапиро; под ред. И. И. Мазура. — М.: Высшая школа, 2000. — 587 с.
10. Чистілін Д. К. Самоорганізація як інституціональний механізм розвитку соціально-економічних систем : автореф. на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук. Інститут економіки та прогнозування НАН України. — К.: 2007. — 20 с.
11. Ячменьова В. М. Ідентифікація стійкості діяльності промислових підприємств : [монографія] / В. М. Ячменьова. — Сімферополь: ВД «АРИАЛ», 2010. — 176 с.
12. Ліхоносова Г. С. Оцінювання ефективності самоорганізації підприємства / Г. С. Ліхоносова // Часопис економічних реформ. Науково-виробничий журнал. — № 1. — 2011. — С. 91-98.
13. Зеткина О. В. Об управлении устойчивостью предприятия. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 2003. — 134 с.
14. Градов А. Стратегия и тактика аतिकризисного управления фирмой / А. Градов, Б. Кузин. — СПб.: СпецЛит, 1996. — 510 с.
15. Кокин А. С. Показатели устойчивости организации [Электронный ресурс] / А. С. Кокин, Г. Н. Яковлева. — 11.09.2009. — Режим доступа: Vestnik_3[1]_386_356341371350351.

References

1. Raizberg B.A., Lozovsky L.Sh., Starodubtseva E. B. *Sovremennyy ekonomicheskiy slovar* (Modern Dictionary of Economics), Moscow: INFRA-M, 2006. 495 p.
2. Kovalev A.P. *Finansovyy analiz i diagnostika bankrotstv* (Financial analysis and diagnosis of failures), Moscow: Ekonomicheskaya akademiya, 1994. 182 p.
3. *Dictionaries and encyclopedias at Academician*, available at: dis.academic.ru.
4. Prigogine I., Stengers I. *Poryadok iz khaosa: Novyy dialog cheloveka s prirodoy* (Order out of chaos: The new dialogue with nature), Moscow: Progress, 1986. 432 p.
5. Thompson J.M.T. *Neustoychivosti i katastrofy v nauke i tekhnike* (Instability and catastrophes in science and engineering), Moscow: Mir, 1985. 254 p.
6. Belyy M., Prikhodko V. *Problemy teorii i praktiki upravleniya* [Problems of theory and practice management], 1998, no. 4, pp. 28-31.
7. Ivanov V.L. *Upravlinnia ekonomichnoiu stiikistiu promyslovykh pidpriemstv* (Management of economic sustainability of industry enterprise), Luhansk: SNU im. V. Dalia, 2005. 268 p.
8. Kulbaka N. *The nature and factors of the economic sustainability of the enterprise*, available at: kulbaka2000@ukrtop.com.
9. Mazur I.I. Shapiro V.D. *Restrukturizatsiya predpriyatiy i kompaniy* [Restructuring of enterprises and companies], Moscow: Vysshaya Shkola, 2000. 587 p.
10. Chistilin D.K. *Selforganization as the institutional mechanism for development of socio-economic systems*: Abstract on receipt of sciences. degree candidate econ. science. Institute of Economics and Forecasting of NAS of Ukraine, Kyiv, 2007. 20 p.
11. Yachmenova V.M. *Identifikatsiia stiikosti dialnosti promyslovykh pidpriemstv* (Identification sustainability of industrial activities), Simferopol: "Arial", 2010. 176 p.
12. Likhonosova G. *Chasopys ekonomichnykh reform. Naukovo-vyrobnychiy zhurnal* [Journal of economic reforms. Scientific and Production magazine], 2011, no. 1, pp. 91-98.
13. Zetkina O. *Ob upravlenii ustoychivostyu predpriyatiya* [Control of stability of an enterprise], Moscow: Audit, UNITI, 2003. 134 p.

14. Gradov A., Kuzin B. *Strategiya i taktika antikrizisnogo upravleniya firmoy* [Strategy and Tactics of antirecessionary management of firm], Saint-Petersburg: SpetsLit, 1996. 510 p.

15. Kokin A.S., Yakovlev G.N. 11.09.2009, available at: Vestnik_3[1]_386_356\341\371\350\351.

© А.М. Колосов, 2012

Рецензент

д.е.н., проф. В. В. Максимов

Reviewer

V.V. Maksimov

Doctor of Economic Sciences, Professor

Volodymyr Dahl East Ukrainian National University, Luhansk, Ukraine

УДК 658

A. С. Капліна*

ПОНЯТТЯ "РОЗВИТОК" У КАТЕГОРІАЛЬНОМУ АПАРАТІ ТЕОРІЇ РОЗВИТКУ

Подано осмислення поняття "розвиток" філософами античності. Розглянуто зміну поглядів на поняття "розвиток" у німецькій класичній філософії XIX століття (систематизовано положення з питань протиріччя, взаємопереходу протилежностей, створено цілісну теорію загального розвитку – діалектику). Показано доцільність нового бачення процесів розвитку, що пов'язано з формуванням концепції глобального еволюціонізму як системи уявлень про всезагальний процес розвитку природи в різних його проявах. Подано результати узагальнення підходів до визначення поняття "розвиток" як філософської та економічної категорії. Показано, що у сучасній науковій літературі з економічної сутності категорії "розвиток" ключовим є поняття зміни. Зроблено висновок, що розвиток є процесом, що складається з багатьох станів.

Ключові слова: розвиток, поняття, категорія, визначення, еволюція, зміна.

A. С. Каплина

ПОНЯТИЕ "РАЗВИТИЕ" В КАТЕГОРИАЛЬНОМ АППАРАТЕ ТЕОРИИ РАЗВИТИЯ

Представлено осмысление понятия "развитие" философами античности. Рассмотрено изменение взглядов на понятие "развитие" в немецкой классической философии XIX века (систематизированы положения по вопросам противоречия, взаимоперехода противоположностей, создана целостная теория развития - диалектика). Показана целесообразность нового видения процессов развития, что связано с формированием концепции глобального эволюционизма как системы представлений о всеобщем процессе развития природы в разных его проявлениях. Представлены результаты обобщения подходов к определению понятия "развитие" как философской и экономической категории. Показано, что в современной научной литературе по экономической сущности категории "развитие" ключевым является понятие изменения. Сделан вывод, что развитие является процессом, который состоит из многих состояний.

Ключевые слова: развитие, понятие, категория, определение, эволюция, изменение.

A. S. Kaplina

THE NOTION OF "DEVELOPMENT" IN A CATEGORICAL APPARATUS OF DEVELOPMENT THEORIES

* Капліна А.С. – аспірантка кафедри менеджменту організацій та зовнішньоекономічної діяльності ВНЗ Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі", м. Полтава, Україна.

Kaplina A.S. – postgraduate student of Enterprise and foreign-economic activity management Department, Higher school of Ukoopspilka "Poltava University of economy and trade", Poltava, Ukraine.